

การย้อมผ้าด้วยสี ที่ได้จากธรรมชาติ

ชโลมพร รื่นฤทัย
กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ
กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

การย้อมสีแบบพื้นเมือง

การทอผ้าและย้อมสีเป็นของคู่กัน และ
และได้ทำสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล
แล้ว โดยใช้วัตถุดิบสีบางชนิดเท่าที่จะหาได้
จากธรรมชาติ เช่น จากพืช สัตว์ และวัตถุ
แร่ธาตุต่าง ๆ มาสกัดแยกเอาส่วนที่มีสีมาใช้ย้อม

การย้อมสีวัสดุตามแบบพื้นเมืองของไทย
จะพบเห็นได้ทั่วไปในชนบทตามภาคต่าง ๆ
ซึ่งส่วนใหญ่จะได้จากการสกัดแยกสีออกจาก
ส่วนต่าง ๆ ของพืชบางชนิด และจากสัตว์
บางชนิด เช่น หอย และมูลครั่ง ฯลฯ

๑. การย้อมด้วยสีเหลืองจากขมิ้น

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำแง่งขมิ้น
มาล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปบดหรือตำให้
ละเอียด ห่อด้วยผ้าบาง ๆ แล้วนำไปแช่น้ำหรือ
ต้มให้เดือด จากนั้นกรองเอาแต่เฉพาะน้ำสีไป

ใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมต้องผสมน้ำปูนใส
(ปูนขาวหรือปูนแดงก็ได้) ลงไปในน้ำสีด้วย
อาจเติมเกลือลงไปด้วยเพื่อช่วยในการติดสี
ของสี รวมทั้งการผสมสารส้มลงไปเพื่อช่วย
ให้สีสดใสและติดคงทน โดยการต้มให้เดือด
แล้วย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง จึงนำ
ไปซักน้ำให้สะอาด

๒. การย้อมด้วยสีเหลืองจากแก่น ขนุน

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำแก่นขนุน
มาใส่ด้วยกบไสไม้ให้เป็นแผ่นบาง ๆ แล้วขยำ
ให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าบาง ๆ แล้วนำไปต้มให้
เดือดประมาณ ๕-๖ ชั่วโมง จากนั้นกรอง
แยกเอาแต่เฉพาะน้ำสีเท่านั้นมาใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมให้ตำสารส้มให้
ละเอียดผสมลงไปน้ำสี แล้วต้มให้เดือดทำ

การย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จากนั้นนำไปซักน้ำให้สะอาด

๓. การย้อมด้วยสีแดงจากมูลครั่ง

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำมูลครั่งมาตำให้ละเอียด นำไปแช่หรือต้มให้เดือด แล้วกรองแยกเอาแต่เฉพาะน้ำสีมาใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมจะใช้ใบชงโค หรือใบมะขาม และใบส้มโอมงสด ๆ มาต้มในน้ำเดือด แล้วกรองแยกเอาแต่เฉพาะน้ำใส ๆ ผสมลงไปน้ำสี ต้มให้เดือดแล้วย้อมวัสดุลงไปเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด

ในการย้อมทับเพื่อเพิ่มความคงทนของสี ภายหลังการย้อม จะทำได้โดยการการนำวัสดุไปแช่ในน้ำยาต่างที่เตรียมจากซีอิ้วที่ได้จากการเผาเปลือกนุ่น

๔. การย้อมด้วยสีดำจากมะเกลือ

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยนำผลมะเกลือมาตำหรือบดให้ละเอียด นำไปแช่และคั้นในน้ำ (อาจผสมเปลือกต้นลำเจียกต้ม หรือหญ้าตะเบ็งตำผสมกับผลมะเกลือด้วยก็ได้ด้วยก็ได้เพื่อเพิ่มความดำ) แล้วกรองแยกเอาแต่เฉพาะน้ำสีมาใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมควรผสมน้ำปูนใสลงไปเล็กน้อย แล้วทำการย้อมโดยนำสลักกับการตากแดดให้แห้งประมาณ ๓-๔ ครั้ง หรือจน

กว่าจะได้สีดำเข้มตามที่ต้องการ จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด

๕. การย้อมด้วยสีแดงจากดอกคำฝอย

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยใช้ดอกคำฝอยตำให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าบาง ๆ นำไปแช่ไว้ในน้ำยาต่างซีอิ้ว (ที่ได้จากการเผาผักโขมหนามที่ตากแห้ง) แช่ทิ้งไว้สักกระยะหนึ่งจึงรินแยกเอาแต่เฉพาะน้ำสีมาใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมควรผสมน้ำยาที่ได้จากการต้มแก่นกวาสเนน (ประมาณ ๖ ชั่วโมง) ลงไปในน้ำสีด้วย ใส่สารส้มลงไปเล็กน้อย ต้มให้เดือดแล้วย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง หลังจากนั้นนำไปซักน้ำให้สะอาด

๖. การย้อมด้วยสีกากีเกมเขียวจากเปลือกต้นเพกาและแก่นขนุน

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำเปลือกเพกาสด ๆ (๓ ส่วน) มาล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปผึ่งสัก ๒-๓ แดด ใช้แก่นขนุน (๑ ส่วน) มาใส่ด้วยกับไสไม้ ให้เป็นแผ่นบาง ๆ ผสมลงไป แล้วนำไปต้มเพื่อแยกเอาน้ำสีออกมาใช้

วิธีย้อม ในการย้อมควรผสมจุนสีลงไปด้วย เพื่อเพิ่มความคงทนของสี ต้มให้เดือดแล้วย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด

๗. การย้อมด้วยสีกากีเกมเหลือง จากผลหมากสงกับแก่นกาแล

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำหมากสง (๓ ส่วน) มาป่นให้ละเอียดผสมกับแก่นกาแล (๑ ส่วน) โดยการใสให้เป็นแผ่นบางๆ นำไปต้มให้เดือด แล้วแยกเอาน้ำสีมาใช้เป็นสีย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมต้องผสมจนสีลงไป ในน้ำสีด้วย ต้มให้เดือดแล้วทำการย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด

๘. การย้อมด้วยสีเขียวใบไม้จากเปลือกกระหูด

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำเปลือกกระหูด (หรือเปลือกสะหนาน หรือเปลือกสีเสียด) มาล้างน้ำให้สะอาด ทูบให้ละเอียด แล้วนำไปแช่น้ำ ทิ้งไว้ ๑ วัน จึงนำไปต้มให้เดือด แล้วกรองแยกเอาแต่เฉพาะน้ำสีมาใช้ย้อม

วิธีย้อม ในการย้อมควรผสมสารส้มลงไป ในน้ำสีด้วย (เพื่อเพิ่มความคงทนและความสดใสของสี) ต้มให้เดือดแล้วย้อมเป็นเวลาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด

๙. การย้อมด้วยสีน้ำเงินจากต้นคราม

วิธีเตรียม เตรียมได้โดยการนำต้นคราม ไปล้างน้ำให้สะอาด ทูบให้ละเอียดนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ ๓-๕ วัน จึงกรองแยกเอาแต่เฉพาะส่วนที่เป็นน้ำมาใช้ นำปูนแดงหรือปูนขาว ผสมลงไป ในน้ำยาจำนวนเล็กน้อย แล้วกวอนจนละลาย ทิ้งไว้ให้ตกตะกอน กรองแยกเอาแต่เฉพาะตะกอนเหลวๆ มาละลายน้ำให้สะอาด แล้วนำไปต้มให้เดือด กรองอีกครั้ง แล้วนำไปผึ่งให้แห้ง

วิธีย้อม ในการย้อมจำเป็นต้องเตรียมน้ำยาซึ่งประกอบด้วยน้ำขี้เถ้าใสๆ (ที่ได้จากการเผาผักโขมหนามตากแห้ง) ต้มรวมกับใบผักหนาด เคี่ยวไปจนกระทั่งเป็นสีเขียวอมเหลือง จึงเติมพวกแอลกอฮอล์ (เหล้าโรง) ลงไปเล็กน้อย จากนั้นนำไปกรองแยกเอาใบผักหนาดออก

นำน้ำยาด่างที่เตรียมได้ผสมกับสีที่เตรียมไว้ กวอนจนสีละลายหมดแล้วใส่วัสดุลงไป ย้อมสักครู่จึงนำไปผึ่งแดด ทำสลับกันหลายๆ ครั้ง จนกว่าจะได้สีน้ำเงินเข้มตามที่ต้องการ จึงนำไปซักน้ำให้สะอาด,